

RAZVOJ SKALA ZA ISPITIVANJE STAVOVA PREMA IZDVAJANJU DJECE IZ OBITELJI I UDOMITELJSTVU

ŽELJKA KAMENOV, BRANKA SLADOVIĆ FRANZ, MARINA AJDUKOVIĆ

Primljeno: lipanj 2005.
Prihvaćeno: svibanj 2006.

Izvorni znanstveni rad
UDK:364.44-058.86

Polazeći od potrebe da se bolje upoznaju stavovi stručnjaka, neposrednih provoditelja reforme javne skrbi o djeci u Hrvatskoj te javnog mnijenja kao značajnog socijalnog okvira planiranih promjena u smjeru deinstitutionalizacije skrbi za djecu, primarni cilj ovog rada je opis razvoja Skale stavova prema izdvajanju djece (20 tvrdnji) i Skale stavova prema udomiteljstvu (22 tvrdnje) autorica Ž. Kamenov, B. Sladović-Franz i M. Ajduković (2005.) Skale imaju visok koeficijent unutarnje konzistencije, a njihova faktorska analiza ekstrahira interpretabilne faktore koji objašnjavaju zadovoljavajući postotak varijance rezultata. Kao takve predstavljaju dobar temelj za daljnja istraživanja u ovom području. U ispitivanju provedenom za potrebe konstrukcije skala sudjelovalo je ukupno 338 osoba – 164 stručnjaka iz sustava socijalne skrbi i 174 osobe iz opće populacije. Sudionici su bili u dobi od 18 do 63 godine, a prosječna dob iznosi 34,80 godina ($SD=12,22$). Većina je ispitanika ženskog spola (79,3%). Analiza rezultata pokazala je da sudionici istraživanja imaju blago pozitivan stav prema oba objekta stava, pri čemu je nešto pozitivniji prema izdvajanju djece iz obitelji nego prema udomiteljstvu. Stavovi stručnjaka se prema oba pitanja statistički značajno razlikuju od stavova ostalih sudionika istraživanja. Stručnjaci imaju negativniji stav prema udomiteljstvu, a pozitivniji prema izdvajanju djece iz neadekvatne obitelji nego što to imaju drugi sudionici. Dobiveni podaci su interpretirani pod vidom teorije kognitivne disonance.

Ključne riječi: Stavovi, udomiteljstvo, izdvajanje djece iz obitelj, kognitivna disonanca, javna skrbi o djeci

Uvod

Suvremene europske trendove razvoja sustava zbrinjavanja djece čiji je razvoj ugrožen u obitelji obilježavaju dva osnovna načela – pomoć i podrška obiteljima pod rizikom kroz širok raspon mjera, kako bi se promijenile okolnosti i kako bi dijete moglo nastaviti život u biološkoj obitelji te, ukoliko nije moguće postići odgovarajuće promjene u obitelji, izdvajanje djeteta i njegovo kratkotrajno ili dugotrajno zbrinjavanje u udomiteljskim obiteljima ili alternativnim oblicima obiteljskog zbrinjavanja (Gudbrandsson, 2004; Ajduković, 2004). Ova strategija se temelji na načelima koje promiče *Konvencija o pravima djeteta*, točnije pravu djeteta na život u obitelji, kao i na suvremenim znanstvenim spoznajama o značaju života u obitelji za psihosocijalni razvoj djece i njihovo mentalno zdravlje.

U skladu s ovim suvremenim europskim trendovima, u aktualnoj reformi sustava socijalne skrbi u Hrvatskoj značajno mjesto ima transformacija

skrbi za djecu i mlade čiji je razvoj ugrožen u obitelji, uključujući opredjeljenje za deinstitutionalizaciju. Cilj deinstitutionalizacije je postizanje promjena u omjeru institucionalnih i izvaninstitucionalnih oblika skrbi u korist izvaninstitucionalnih (Butković, 2005). Naime, kad se govori o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u nas se približno 55% djece nalazi u dječjim domovima u odnosu na 45% djece koja su smještena u udomiteljskim obiteljima (Ajduković, 2004). Imajući na umu standarde nekih drugih zemalja, kao npr. Švedske gdje je približno 75% djece u udomiteljskim obiteljima, a jedna četvrtine ostale djece živi u ustanovama s najviše 9 korisnika, ili Velike Britanije gdje je udio udomljene djece u javnoj skrbi preko 90%, prostor tranzicije javne skrbi za djecu u smjeru obiteljskih tipova zbrinjavanja u nas je velik.

U okviru šire reforme sustava socijalne skrbi, novim, za sad uglavnom planiranim promjenama “želi se unaprijediti sustav socijalne skrbi uvođenjem novih oblika skrbi izvan obitelji, izva-

ninstitucionalnih oblika potpore obitelji, djeci, mladeži i drugim socijalno osjetljivim skupinama stanovništva, te provedba programskih aktivnosti namijenjenih edukaciji roditelja i mladeži, kao i senzibilizaciji javnosti za vrijednosti obitelji” (Žganec, 2005, str. 4). Opravdano se naglašava da tranzicija sustava javne skrbi za djecu nije moguća bez bolje razvijene mreže usluga obiteljima pod socijalnim rizicima, kao ni bez mreže kvalitetnih udomiteljskih obitelji i alternativnih oblika zbrinjavanja obiteljskog tipa.

Udomiteljstvo u Hrvatskoj ima dugu tradiciju. Još 1902. godine se spominje u Zakonu o prisilnom odgoju nedoraslih (Gašparec, 1991). U Zakonu o dječjim domovima iz 1918. godine (Šilović, 1922) u članku 2. se navodi da se sva ostavljena djeca primaju u dječje domove, no da u domovima ostaju samo bolesna djeca, slabije nadarena i ona djeca kojoj treba posebna njega i liječnička pomoć, a da se ostala djeca smještaju u obitelji. Samo nekoliko godina kasnije, Zakonom o zaštiti djece i mladeži iz 1922. godine, preporuča se smještaj djece u obitelji (Gašparec, 1991). No, iako udomiteljstvo ima dugu tradiciju, ono je trenutno u nas na relativno niskoj razini razvoja (UNICEF, 2005). Na to ukazuje niz pokazatelja. Za razliku od niza zemalja Europske Unije, u nas ne postoje specijalizirani oblici udomiteljstva kao npr. udomiteljstvo za djecu s posebnim potrebama, udomiteljstvo za prihvata djece na kratki rok, vikend-udomiteljstvo kao specifični oblik pomoć obiteljima pod stresom i bez podrške. Dodatna izobrazba i stručna podrška udomiteljima je vrlo slaba (osim iznimno u području Vrbovca). Naknada koju udomitelji dobivaju često ne pokriva ni osnovne potrebe djece, iako su sredstva koja država izdvaja za smještaj djeteta u obitelj daleko manja od cijene smještaja u domu. Osobiti je problem neravnomjerna raspoređenost udomiteljskih obitelji po cijeloj Hrvatskoj.

Upravo su u tijeku dva projekta čiji je cilj razvoj mreže kvalitetnih udomitelja i senzibilizacija javnosti na pravo djece na život u obitelji. To su:

- Projekt "Obuka eksperata, stručnih djelatnika i udomitelja o razvoju udomiteljstva u Republici Hrvatskoj" kojeg je pokrenula Udruga za inicijative u socijalnoj politici. Projekt uključuje edukaciju stručnih djelatnika koji se bave udo-

miteljstvom i udomitelja, izradu edukativnih materijala te pripremu instrumentarija za selekciju udomitelja.

- Projekt "Svako dijete treba obitelj" kojeg provodi UNICEF. Ciljevi projekta su povećanje svijesti javnosti i stručnjaka o potrebama djece i pravu djeteta na odrastanje u obiteljskom okruženju, afirmacija udomiteljstva i podizanje kvalitete udomiteljske skrbi kroz formiranje regionalnih centara podrške udomiteljima te smanjivanje broja djece koja ulaze u institucionalni smještaj kroz razvoj specijaliziranog udomiteljstva za najmlađu djecu.

Ovim inicijativama prethodio je projekt "Mogućnosti unaprjeđenja skrbi za djecu u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima" koje je Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu u suradnji s Ministarstvom rada i socijalne skrbi provodio u razdoblju od 2000. do 2003. godine. Neposredni cilj projekta je bio utvrditi psihosocijalne potrebe djece izdvojene iz obitelji i smještene u dječje domove ili udomiteljske obitelji. Svrha projekta je bila razvoj empirijskih pokazatelja mogućih putova unaprjeđenja skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji te kriterija za evaluaciju učinkovitosti intervencija i transformacije sustava zbrinjavanja (Ajduković i sur., 2003; Ajduković i Sladović Franz, 2004). U tijeku je nastavak ovog projekta, odnosno longitudinalno praćenje djece koja su sudjelovala u istraživanju.

Dakle, kao što možemo vidjeti, nastojanja ministarstva nadležnog za poslove socijalne skrbi, civilnog sektora i međunarodnih institucija kao što je UNICEF usmjerena su zajedničkom cilju – sustavnom praćenju djece u javnoj skrbi te promicanju ideje da sva djeca trebaju živjeti u obiteljskom okruženju. Ova nastojanja su i u skladu s mišljenjem Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda koji je razmatrao u rujnu 2004. godine Izvještaj o provođenju Konvencije o pravima djeteta u Republici Hrvatskoj. Među ostalim, Odbor je izrazio zabrinutost zbog dugog boravka djece u institucijama te je dao konkretne preporuke:

- da se razvijaju obiteljski oblici skrbi o djeci bez roditeljskog staranja i da se uspostave standardi udomiteljske skrbi,

- da se planiraju sredstva za unapređivanje kvalitete zamjenske skrbi za djecu,
- da se skрати boravak djece u institucijama,
- da se institucije koriste samo kao zadnji izlaz i samo kad je to stručno opravdano.

Unaprjeđenje skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji odnosno unaprjeđenje sustava podrške obiteljima pod socijalnim rizicima nije moguće ni bez dobro obrazovanih stručnjaka u sustavu socijalne skrbi koji podržavaju ciljeve i načela reforme javne skrbi za djecu i imaju prema njima pozitivni stav. Naime, na individualnoj razini, stavovi utječu na percepciju, mišljenje i ponašanje (Bohner, 2001) i kao takvi su značajni pokretači akcije.

Da je ispitivanje stavova stručnjaka u ovom području od izuzetnog značaja pokazali su i nalazi projekta "Evaluacijsko istraživanje mjera zaštite djece ugroženog razvoja u obitelji" kojeg je proveo tim stručnjaka Studijskog centra socijalnog rad Pravnog fakulteta u Zagrebu tijekom 2003. i 2004. godine. Pokazalo se da stručnjaci iz centara za socijalnu skrb izdvajanje djece iz obitelji doživljavaju visoko stresnim poslom te da često iz različitih subjektivnih i objektivnih razloga odlažu izdvajanje. Kako kaže jedna od sudionica istraživanja "...imamo jako visoki prag tolerancije svi skupa na broj nepovoljnih situacija u životu djeteta...", a druga "...puštamo previše, predugo... sud nas ne prati...strah nas je žalbi, tužbi...bojimo se...i onda zbog takvih stvari zapravo predugo čekamo..." (Sladović Franz, 2004a). Također se pokazalo da stručnjaci još uvijek preferiraju dječje domove u odnosu na udomiteljstvo u slučajevima kad je djeci potrebna visoko stručna pomoć zbog loših iskustava koja su imala u obitelji (Sladović Franz, 2004b).

Sustavno ispitivanje stavova stručnjaka može poslužiti kao značajni pokazatelj u kojoj mjeri će oni, kao neposredni provoditelji reformi u području javnog zbrinjavanja djece, podržati planirane promjene u pristupu zbrinjavanja djece čiji je razvoj ugrožen u obitelji. Brojna istraživanja pokazuju da je veza stavova i ponašanja nedvojbeno, ali vrlo složena i ovisi o nizu čimbenika (Meyers, 1999). Stoga je te čimbenike značajno ispitati, pogotovo kada se planiraju sustavne promjene kao što je npr. deinstitucionalizacija skrbi za

djecu, kako bi dio resursa bio ciljano usmjeren na usklađivanje stavova onih koji su nositelji planiranih promjena s vrijednosnim sustavom i načelima koja su u temelju tih promjena. Polazeći od toga, uz ispitivanje stavova stručnjaka također je značajno upoznati stavove javnosti o javnoj skrbi za djecu, a posebice potencijalnih udomitelja.

Zanimljivo je da su trenutno u svijetu istraživanja stavova stručnjaka prema izdvajanju djece i udomiteljstvu izrazito malobrojna, iako bi s obzirom na složenost takvih odluka bilo očekivati da više privlače pozornost istraživača. Naime, pri donošenju odluke o izdvajanju djece iz obitelji stručnjaci trebaju balansirati između prava pojedinog djeteta, prava i obaveza roditelja, te prava i obaveze države. Pri tome se u svakom koraku treba rukovoditi najboljim interesom djeteta. Istraživanja u ovom području usmjerena su najčešće na kriterije izdvajanja odnosno na obilježja obitelji koja utječu na donošenje odluke o izdvajanju. Pri tome se često koriste vinjete odnosno hipotetski slučajevi koje stručnjaci procjenjuju (Britner i Mossler, 2002), iako je njihova upotreba u ovom području izvrnuta metodološkoj kritici (Mandel i dr., 1995). Također je izvrnuto kritici to što je većina istraživanja u ovom području jednostrana. Konkretno, usmjerena su na "objektivne" kriterije donošenja odluke o izdvajanju, a izostavljena je perspektiva obitelji ili/i djece. Također vrlo rijetko se istražuju izvori "subjektivnosti" pri donošenju odluka kao što je npr. specifično profesionalno iskustvo ili uvjerenja i stavovi stručnjaka koji donose odluke (Britner i Mossler, 2003; Davidson-Arad i dr., 2003).

Što se tiče udomiteljstva, istraživanja u svijetu su više usmjerena na ispitivanje stavova udomitelja o čimbenicima koji pomažu ili otežavaju uspješno udomiteljstvo te o motivima za započinjanje, prekid odnosno nastavak rada (Gilligan, 1996; Denby, Rindfleisch i Bean, 1999; Sheldon, 2002; Buehler i Cox i Cuddeback, 2003 i drugi). Ovaj istraživački interes je prvenstveno odraz praktičnih problema s kojima se suočavaju zemlje kao što je Velika Britanija, Irska, Sjedinjene Američke Države ili Švedska. Naime, ove zemlje su transformaciju javne skrbi u smjeru izvaninstitucionalnih oblika zbrinjavanja prošle prije više od 20 godina i dileme "udomiteljstvo

ili dom” u ovim zemljama gotovo da i nema. Sad su suočeni s krizom odabira i zadržavanjem kvalitetnih udomitelja, te s gorućom potrebom za smanjivanjem broja promjena smještaja djece iz jedne u drugu udomiteljsku obitelj (Sinclair i sur., 2005). To odražavaju i znanstvena istraživanja koja se u ovom području provode u zemljama koje su davno prošle proces deinstitutionalizacije skrbi za djecu.

Polazeći od povezanosti istraživanja i potrebe prakse, istraživanje stavova stručnjaka, potencijalnih udomitelja i javnog mnijenja o udomiteljstvu trenutno u nas ima ne samo znanstveni značaj već prije svega praktičnu vrijednost s obzirom na ciljeve i pretpostavke planirane transformacije zbrinjavanja djece u javnoj skrbi. O praktičnoj potrebi za ovakvim istraživanjima govori i to da je u okviru prethodno spomenutog projekta “Obuka eksperata, stručnih djelatnika i udomitelja o razvoju udomiteljstva u Republici Hrvatskoj” također planirano ispitivanje stavova javnog mnijenja o udomiteljstvu.

Prvi korak u istraživanjima ovakve vrste trebao bi biti razvoj odgovarajućih instrumenta i provjera njihove valjanosti, pouzdanosti i diskriminativnosti. Naime, iskustva u nas pokazuju da se u području ispitivanja stavova često koriste “ad hoc” sastavljene skale, odnosno skale koje nisu prošle odgovarajući postupak konstrukcije i provjere. Razvoj odgovarajućeg instrumentarija omogućit će niz značajnih spoznaja. Kao prvo, pružit će uvid u strukturu i intenzitet stavova prema udomiteljstvu i izdvajanju djece iz obitelji i tako omogućiti, ukoliko se pokaže potrebnim, poduzimanje aktivnosti čiji bi cilj bila promjena stavova koja bi posredno utjecala na željenu promjenu ponašanja stručnjaka ili/i javnosti iz koje se regrutiraju potencijalni udomitelja. Ispitivanja o ovom području će također pružiti uvid u korelate stavova, što je također značajno za provođenje intervencija čiji je cilj bolje prihvaćanje određenih novina i promjena ponašanja u smjeru najboljeg interesa djeteta. Izrada i primjena takvog instrumentarija također omogućava praćenje eventualnih promjena stavova u funkciji vremena, odnosno nekih socijalnih akcija koje imaju za cilj pružanje

relevantnih informacija i promjenu okruženja u kojem stručnjaci imaju priliku očitovati svoje stavove kroz konkretno profesionalno ponašanje – u ovom slučaju izdvajanje djece iz obitelji i odabir najboljeg oblika skrbi. Također se mogu koristiti i prigodom odabira udomitelja.

Cilj i problemi

Primarni cilj ovog istraživanja je razvoj skala za ispitivanje stavova o izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. U skladu s ovim ciljem definirana su i slijedeći problemi:

- Ispitati metrijske karakteristike Skale stavova prema izdvajanju djece iz obitelji i Skale stavova prema udomiteljstvu.
- Ispitati strukturu i intenzitet stavova prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu te utvrditi postoje li razlike u njima s obzirom na neka sociodemografska obilježja sudionika .
- Ispitati međusobni odnos stava prema udomiteljstvu i stava o izdvajanju djece iz obitelji.

Metoda

Instrumenti

S obzirom da u našoj sredini nisu postojali odgovarajući instrumenti, za potrebe ovog istraživanja posebno su konstruirane dvije zasebne skale stavova: *Skala stavova prema izdvajanju djece iz obitelji* i *Skala stavova prema udomiteljstvu*. Podrobni opis postupka njihove konstrukcije naveden je u dijelu koji se odnosi na rezultate ovog istraživanja. S obzirom da se radi o području koje je značajno određeno kulturalnim vrednotama o obitelji i zbrinjavanju djece bilo je nužno razviti instrument primjeren hrvatskim prilikama, a ne koristiti neku od sličnih skala koje su razvijene u nekom drugom socio-kulturalnom okruženju.

U istraživanju su prikupljeni i osnovni sociodemografski podaci o sudionicima (dob, spol, veličina mjesta življenja, bračni status, roditeljski status, stručna sprema i zanimanje te radni status).

Prikupljanje podataka i opis uzorka

U ispitivanju je sudjelovalo ukupno 338 osoba. Ispitanici su bili u dobi od 18 do 63 godine, a prosječna dob iznosi 34,80 godina (SD=12,22). Većina je ispitanika ženskog spola (79,3%). U odnosu na mjesto življenja, njih 34,2% živi u velikom gradu, 41,4% u gradu, dok po 12% ispitanika živi u malom mjestu odnosno selu. Prema bračnom statusu, 42,5% ispitanika je u braku, dok je 51,2% neoženjenih/neudanih, 5,1% rastavljenih a 1,2% su udovice ili udovci. Sukladno tome, 45,7% ispitanika su roditelji te imaju prosječno dvoje djece. Najveći broj ispitanika ima visoku (46,4%) i višu (12,4%) stručnu spremu, njih 39,6% ima srednju stručnu spremu, dok je 1,2% završilo samo osnovnu školu.

Uzorak se može podijeliti i na dva subuzorka s obzirom na poznavanje sustava socijalne skrbi. Tako je u istraživanju sudjelovalo 164 stručnjaka u području socijalne skrbi i 174 osobe iz opće populacije. Poduzorak iz opće populacije čini 60,9% studenata (najviše socijalnog rada i prava), 25,3% zaposlenih u javnom sektoru (najčešće u visokom školstvu i prosvjeti), 8% zaposlenih u privatnom sektoru (najčešće zaštitarski obrt ili trgovina), 4,6% nezaposlenih i 1,1% umirovljenika.

Podaci o stavovima stručnjaka prikupljeni su distribuiranjem upitnika na nekoliko stručnih skupova i seminara održanih tijekom 2004. godine. Podaci za poduzorak iz opće populacije prikupljeni su ispitivanjem studenata nižih godina studija te je svaki od njih zamoljen da po jedan primjerak odnese nekom članu svoje obitelji ili prijatelju. Polazeći od primarnog cilja rada, razvoja skala za ispitivanje stavova prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu, ovakav uzorak i način prikupljanja podataka je odgovarajući.

Rezultati i rasprava

Skala stavova prema izdvajanju djece iz obitelji

Zahvaljujući pomoći kolega iz sustava socijalne skrbi prvo je prikupljen veliki broj pozitivnih i negativnih tvrdnji o problemu izdvajanja djece iz obitelji, od kojih su izabrane 84 tvrdnje i primijenjeno na prigodnom uzorku od 315 ispitanika oba spola,

različitog obrazovanja i profesionalnog ili osobnog iskustva s objektom stava. Na svakoj tvrdnji sudionici su izražavali svoj stav na Likertovoj skali od 5 stupnjeva pri čemu je broj 1 označavao potpuno neslaganje, a broj 5 potpuno slaganje.

Faktorskom analizom metodom glavnih komponenta s Varimax rotacijom, provedenom na rezultatima ovih 315 sudionika u predispitivanju, ekstrahirana su 4 interpretabilna faktora. Konačni izbor tvrdnji izvršen je na osnovi dva kriterija: 1. korelacije odgovora na pojedinu tvrdnju s ukupnim rezultatom na skali i 2. položaju tvrdnje u faktorskoj strukturi.

Izabrano je 7 pozitivnih (tvrdnje 1, 5, 9, 10, 12, 13 i 19) i 13 negativnih tvrdnji (tvrdnje 2, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 16, 17, 18 i 20) koje visoko koreliraju s ukupnim rezultatom, a ujedno su visoko zasićene s pojedinim od 4 dobivena faktora. Skala stavova sastavljena je od 20 tvrdnji, čiji se sadržaj može vidjeti u Tablici 3. U Tablici 1. prikazana je njena faktorska struktura. Ekstrahirana 4 faktora ukupno objašnjavaju 47,7% varijance rezultata na skali, od čega:

1. faktor ***Dobrobit izdvajanja*** koji saturira tvrdnje 1, 5, 9, 10, 12, 13 i 19, objašnjava 14,9% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,764
2. faktor ***Okrutnost izdvajanja*** koji saturira tvrdnje 8, 11, 16, 17 i 18, objašnjava 12% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,718
3. faktor ***Besperspektivnost izdvojenog djeteta*** koji saturira tvrdnje 3, 4, 15 i 20, objašnjava 10,7% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,605
4. faktor ***Nepovredivost prava biološke obitelji*** koji saturira tvrdnje 2, 6, 7 i 14, objašnjava 10,1% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,672. Tablica 1. Matrica glavnih komponenti s Varimax rotacijom za Skalu stavova prema izdvajanju djece iz obitelji.

Tablica 1. Matrica glavnih komponenti s Varimax rotacijom za Skalu stavova prema izdvajanju djece

Redni broj tvrdnje	Komponenta			
	1 Dobrobit izdvajanja	2 Okrutnost izdvajanja	3 Beperspektivnost izdvojenog djeteta	4. Nepovredivost prava biološke obitelji
13	,806	-,065	,091	-,158
12	,732	-,095	-,048	-,127
10	,705	-,209	-,037	-,115
5	,693	-,109	-,104	-,115
9	,439	-,277	-,183	,134
19	,436	,019	-,381	-,139
1	,381	-,081	-,363	-,103
18	-,158	,689	,153	,166
8	,012	,679	,129	,128
11	-,224	,666	,075	,167
17	-,224	,611	,264	,045
16	-,092	,411	,367	,105
15	-,158	,070	,689	,087
20	,013	,187	,631	,086
3	-,196	,208	,574	,149
4	,183	,238	,518	,192
6	-,133	,123	,102	,693
14	-,081	,166	,162	,672
2	-,138	-,017	,231	,662
7	-,116	,371	,032	,620

Iako je Cronbachov alpha koeficijent unutarnje konzistencije skale ($\alpha = .85$) nešto niži nego za Skalu stavova prema udomiteljstvu, radi se o izrazito visokom koeficijentu unutarnje konzistencije za skalu stavova te je ovom skalom moguće dobiti jedan ukupni rezultat koji ukazuje na intenzitet stava prema izdvajanju djece iz obitelji.

Formiranju ukupnog rezultat, koji se postiže zbrajanjem odgovora na pojedinim tvrdnjama, prethodi transformacija odgovara na negativnim tvrdnjama (tvrdnje 2, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 16, 17, 18 i 20). Mogući raspon rezultata je od 20 - ekstremno negativan stav do 100 - ekstremno pozitivan stav, a srednja vrijednost je 60 - neutralni stav prema izdvajanju djece iz obitelji.

Osim toga, ako se izračunaju rezultati po faktorima, moguće je vidjeti i strukturu tog stava, odnosno koji aspekt problema izdvajanja djece iz

obitelji najviše utječe na stav pojedinih sudionika. Kako faktori imaju različit broj čestica, bolje je rezultat na svakom faktoru izraziti kao aritmetičku sredinu, nego kao zbroj odgovora na tvrdnjama koje saturira pojedini faktor. Konkretno, treba zbrojiti rezultat na svim česticama koje pripadaju tom faktoru i podijeliti ga s brojem čestica (za F1 je to 7, za F2 je 5, za F3 je 4 i za F4 je 4). Dobiveni rezultat se može kretati od 1 (negativni stav) do 5 (pozitivni stav), a 3 je neutralni stav. Ovaj način računanja rezultata pruža više informacija o strukturi stava sudionika.

Skala stavova prema udomiteljstvu

Instrument je konstruiran uz pomoć polaznika poslijediplomskog studija socijalnog rada koji su generirali veliki broj pozitivnih i negativnih tvrdnji o udomiteljstvu i zatim ekstenzivnu verziju

skale od 79 tvrdnji primijenili na dogovorenom uzorku. Na osnovi odgovora 325 ispitanika oba spola, različitog obrazovanja i profesionalnog ili osobnog iskustva s udomiteljstvom, konstruirana je Likertova skala stavova koja se sastoji od 22 tvrdnje. Na svakoj tvrdnji sudionici su izražavali svoj stav na skali od 5 stupnjeva pri čemu je broj 1 označavao potpuno neslaganje, a broj 5 potpuno slaganje.

Od 79 početno predloženih tvrdnji prvo je odbačeno 10 tvrdnji koje su s ukupnim rezultatom

korelirale manje od 0.30. Zatim je za preostalih 69 tvrdnji izračunata korelacija s ukupnim rezultatom. Na istim tvrdnjama provedena je i faktorska analiza metodom glavnih komponenta s Varimax rotacijom, kojom su dobivena 4 interpretabilna faktora. Konačni izbor tvrdnji proveden je vodeći se istim kriterijima kao i u prethodno opisanoj skali.

Izabrano je 11 pozitivnih (tvrdnje 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 18, 21) i 11 negativnih tvrdnji (tvrdnje 5, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22) koje

Tablica 2. Matrica glavnih komponenti s Varimax rotacijom za Skalu stavova prema udomiteljstvu

Redni broj tvrdnje	Komponenta			
	1 Iskorištavanje djeteta	2 Odraz ljubavi prema djeci	3 Prednost udomiteljstva pred institucijom	4 Nedostatak stručnost udomitelja
14	,833	-,172	-,016	,061
15	,799	-,109	-,102	,041
10	,712	-,242	-,143	,242
20	,684	-,144	-,258	,171
13	,648	-,260	-,124	,176
22	,614	-,216	-,221	,212
16	,606	-,242	-,046	,217
6	-,264	,702	,279	-,170
18	-,253	,696	,175	,051
11	-,306	,686	,258	-,139
12	-,334	,670	,091	-,128
8	-,004	,655	,346	-,150
7	-,251	,624	,234	-,143
2	-,086	,244	,746	-,126
3	-,168	,276	,742	-,005
1	-,114	,168	,742	-,063
4	-,176	,166	,679	-,079
21	-,096	,433	,487	-,232
9	,047	-,037	-,207	,758
19	,261	-,073	-,048	,735
17	,207	-,162	,062	,663
5	,271	-,247	-,260	,502

visoko koreliraju s ukupnim rezultatom, a ujedno su visoko saturirane s pojedinim od 4 dobivena faktora. Skala stavova prema udomiteljstvu sastavljena je od izabrane 22 tvrdnje (Tablici 4.), a u Tablici 2. prikazana je njena faktorska struktura. Ekstrahirana 4 faktora ukupno objašnjavaju 58.4% varijance rezultata na skali, od čega:

1. faktor **Negativni aspekti udomiteljstva - iskorištavanje djeteta** koji saturira tvrdnje 10, 13, 14, 15, 16, 20 i 22, objašnjava 18,9% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,877;
2. faktor **Udomljavanje kao odraz ljubavi prema djeci** koji saturira tvrdnje 6, 7, 11, 12, 16 i 18, objašnjava 15,8% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,853;
3. faktor **Prednosti udomiteljstva nad institucijom** koji saturira tvrdnje 1, 2, 3, 4 i 21, objašnjava 13,6% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,804;
4. faktor **Nedostatak stručnosti u odnosu na institucije** koji saturira tvrdnje 5, 9, 17 i 19, objašnjava 10,1% varijance rezultata; unutarnji koeficijent pouzdanosti alfa iznosi 0,700.

Kako je Crombachov alpha koeficijent unutarnje konzistencije skale izrazito visok ($\alpha = .91$), skalom je moguće dobiti jedan ukupni rezultat koji ukazuje na intenzitet stava prema udomiteljstvu.

Formiranju ukupnog rezultat, koji se postiže zbrajanjem odgovora na pojedinim tvrdnjama, prethodi transformacija odgovara na negativne tvrdnje (tvrdnje 5, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22). Mogući raspon je od 22 - ekstremno negativan stav do 110 - ekstremno pozitivan stav, a srednja vrijednost je 66 - neutralni stav prema udomiteljstvu. Bolji uvid u strukturu stava dobit će se ako se izračuna prosječni rezultat na svakom faktoru skale kako je već opisano za Skalu stavova prema izdvajanju djece iz obitelji.

Intenzitet i struktura stavova s obzirom na sociodemografska obilježja sudionika istraživanja

Frekvencije slaganja sudionika istraživanja s pojedinim tvrdnjama svake od skala prikazani su

u tablicama 3. i 4.

Što se tiče izdvajanja djece iz obitelji, frekvencije odgovora ukazuju da preko 85% sudionika smatra da je pravodobno izdvajanje djece iz obitelji, naročito onih u kojima je dijete zlostavljano, u najboljem interesu djeteta (tvrdnje 1. i 9.). Također, više od 50% ispitanika se ne slaže s tvrdnjom da je jedini opravdani razlog izdvajanja djece ugroženost njihovog života (tvrdnja 6.). Iz njihovih odgovora se također vidi da smatraju da izdvajanje djece nema nepovoljne dugoročne učinke te se u skladu s tim ne slažu s tvrdnjom da ta djece neće znati osnovati svoju obitelj i brinuti o njoj (tvrdnja 4.). Istodobno iskazuju ambivalentnost u procjeni budućnosti djece koja su izdvojena iz obitelji (tvrdnja 13.), što može biti povezano sa sumnjama u kvalitetu skrbi koja će se toj djeci omogućiti. Distribucija odgovora na tvrdnju broj 17 pokazuje upravo tu ambivalentnost – većina odgovora je u području srednjih vrijednosti, što znači da sudionici nisu sasvim skloni odbaciti tvrdnju da se «izdvajanjem djeteta iz obitelji ne čini ništa dobro za dijete jer država ne brine adekvatno o tom djetetu». Ovakvi odgovori pokazuju da među sudionicima istraživanja prevladava pozitivan stav o tome da je potrebno djecu na vrijeme izdvojiti iz neadekvatnih obitelji, ali i svijest o potrebi bolje organizacije sustava državne skrbi o takvoj izdvojenoj djeci.

Više od 50% sudionika smatra da udomiteljskim obiteljima nedostaje stručnih znanja. To je tek donekle u skladu s percepcijom samih udomitelja (Ajduković i sur., 2003.). U okviru istraživanja “Psihosocijalne potrebe djece u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima” provelo se i malo ispitivanje s prigodnim uzorkom od 79 udomitelja. Na pitanje koja bi im još **znanja** trebala za kvalitetnije obavljanje udomiteljske uloge, nešto manje od dvije trećine ih je odgovorilo da imaju dugogodišnje iskustvo i da posjeduju dostatna znanja. Ostali uglavnom navode da je potrebno održavati seminare i tečajeve za udomitelje na kojima bi se obrađivale specifične teme kao što su: rad s djecom s problemima u ponašanju, kako razgovarati s osjetljivim djetetom, potrebe i ponašanje djece u pubertetu, vještine komunikacije s djetetom, znanja o zakonskoj regulativi

Tablica 3. *Raspodjela odgovora na Skali stavova prema izdvajanju djece (N=338)*

	Uopće se ne slažem %	Ne slažem se %	Niti se slažem, niti se ne slažem %	Slažem se %	Potpuno se slažem %
1. Pravovremeno izdvajanje djeteta iz obitelji je u interesu djeteta.	2,1	3	8,9	45,1	40,9
2. Nitko nema pravo roditeljima oduzeti djecu.	35	44,8	12,8	5	2,4
3. Nakon izdvajanja iz obitelji dijete će izgubiti sve prijatelje te je za njega bolje da ostane u obitelji.	32,8	50,9	12,3	3,6	0,3
4. Djeca izdvojena iz obitelji neće znati osnovati svoju obitelj i brinuti o njoj.	35,1	49,1	12,5	3,4	0
5. Djeca izdvojena iz obitelji bolje će funkcionirati u budućem životu nego djeca koja su ostala živjeti u neprikladnim obiteljima.	4	5,8	32,3	46	11,9
6. Jedini opravdan razlog za izdvajanje je ugroženost života djeteta.	14	37,6	16,5	18,9	13
7. Izdvajanje je najgore moguće rješenje za dijete.	23,6	46,6	20,6	7,1	2,1
8. Izdvojeno dijete je osamljeno i nevoljeno.	17,8	48,6	22,7	8,8	2,1
9. Izdvajanje je dobra mjera zaštite zlostavljanog i zanemarenog djeteta.	1,5	2,8	7,3	59,3	29,1
10. Izdvojeno dijete dobiva više mogućnosti za uspješan razvoj.	0,3	3,6	25,5	56,1	14,5
11. Izdvajanje iz obitelji je okrutan čin prema djetetu.	15,3	45,9	30,3	6,3	2,1
12. Izdvajanjem iz obitelji djeca se spašavaju.	0,9	3,6	38,6	46,7	10,2
13. Izdvojena djeca imaju bolju budućnost.	0,9	5,4	49,3	37,3	7,2
14. Djetetu je uvijek bolje u biološkoj nego u drugoj obitelji.	17,7	45	28,2	6,3	2,7
15. Stručnjaci koji izdvajaju djecu iz njihovih obitelji i nisu pravi stručnjaci.	36,3	41,7	17,3	4,2	0,6
16. Izdvajanjem djece iz obitelji kidamo i njihovu vezu sa širom obitelji, njihovim kulturnim krugom, mentalitetom.	15,2	38,7	33,6	11	1,5
17. Izdvajanjem djeteta iz obitelji ne čini se ništa dobro za to dijete jer se država ne brine adekvatno o tom djetetu.	9,3	43	37,6	9,3	0,9
18. Izdvajanje iz obitelji loše je po samo dijete.	11,3	48,7	29,6	9	1,5
19. Stručnjaci koji izdvajaju djecu iz obitelji su odlučne i hrabre osobe.	4,2	11,9	41,7	33	9,2
20. Djeca izdvojena iz obitelji su samo teret društva.	48,7	39,2	8,3	1,5	2,4

Tablica 4. *Raspodjela odgovora na Skali stavova prema udomiteljstvu (N=338)*

	Uopće se ne slažem %	Ne slažem se %	Niti se slažem, niti se ne slažem %	Slažem se %	Potpuno se slažem %
1. U udomiteljskoj obitelji djeca primaju više ljubavi nego u dječjem domu.	3,3	9,2	34,3	40,5	12,7
2. Udomiteljska obitelj je najbolje rješenje skrbi za dijete izdvojeno iz obitelji.	4,2	14,2	40,1	35	6,5
3. Udomiteljska obitelj pruža djetetu izdvojenom iz primarne obitelji sigurnije i kvalitetnije okruženje.	0,9	6,6	27,8	52,2	12,5
4. Udomiteljstvo je najprirodniji oblik skrbi za dijete koje je bez roditelja.	1,5	8,1	22,2	46,8	21,3
5. Udomitelji slabije brinu o štíćenicima od institucije.	12,2	44,6	37,9	4,9	0,3
6. Udomitelji primaju djecu u svoje obitelji jer ih vole i žele im pomoći.	1,2	10,3	40,7	39,8	7,9
7. Udomitelji ne gledaju na zaradu i sigurno nisu na financijskom dobitku.	3,9	21,2	44,2	24,2	6,6
8. Udomitelji su topliji u odnosu prema djetetu nego stručne osobe.	3,9	17,5	44,1	29,3	5,1
9. U domovima se bolje i stručnije radi s djecom nego u udomiteljskim obiteljima.	5,4	23,1	41,3	26,9	3,3
10. Udomitelji iskorištavaju djecu kao besplatnu radnu snagu.	16,4	42,7	35,5	5,5	0
11. Udomiteljske obitelji pružaju izuzetno kvalitetnu skrb, ljubav i pažnju.	1,2	12,6	51,2	32,0	3
12. Udomiteljstvo je način kojim osoba pokazuje ljubav prema drugom živom biću.	1,5	11	31,5	46,1	9,8
13. Udomitelji najčešće žele izvući neku korist.	10,1	40,1	37,1	11,6	1,2
14. U udomiteljskim obiteljima krše se dječja prava.	12,2	45,4	36,7	5,1	0,6
15. U udomiteljskim obiteljima su djeca često zlostavljana.	12,2	43	40,6	3,3	0,9
16. Udomitelji zanemaruju razvoj udomljene djece jer nisu njihova.	12,5	49,3	33,1	5,1	0
17. Udomiteljskim obiteljima nedostaje stručno znanje.	2,1	14,5	30,6	41,5	11,3
18. Udomitelji žele osigurati djeci obitelj u kojoj će sigurno rasti.	0,3	2,7	35,3	55,7	6
19. Udomiteljska obitelj ne može omogućiti kvalitetne sadržaje kao institucija.	8	42,9	27,7	18,5	3
20. Udomitelji su pohlepni ljudi.	22,6	48,1	26,4	2,1	0,9
21. Udomiteljske obitelji posvećuju više pažnje djetetu nego institucije.	1,8	11,5	31,4	45,6	9,8
22. Udomitelji žive na račun udomljenog djeteta.	16,0	40,2	36,7	6,5	0,6

Tablica 5. Deskriptivni pokazatelji rezultata na Skali stavova prema udomiteljstvu i Skali stavova prema izdvajanju djece iz obitelji za cijeli uzorak (N=338) i za pojedine poduzorke sudionika

VARIJABLA		Broj sudionika	Stav prema udomiteljstvu		Stav o izdvajanju djece iz obitelji	
			M	SD	M	SD
Stručnost sudionika	Stručnjaci socijalne skrbi	164	71,75	11,159	77,63	7,981
	Ostali sudionici	174	79,98	9,976	73,69	9,350
Obrazovanje	Srednje	134	80,10	9,466	73,37	9,415
	Više	42	72,40	11,090	75,24	8,886
	Visoko	157	73,45	11,879	77,68	8,085
Spol	Muškarci	68	77,46	11,909	73,60	10,260
	Žene	260	75,61	10,978	76,00	8,510
Dob	Do 24	106	80,53	8,859	72,92	9,306
	25 – 34	63	75,78	10,324	75,52	8,320
	35 – 44	78	73,91	11,615	78,33	8,968
	45 i više	91	72,63	12,670	76,44	8,053
Veličina mjesta boravka	Veliki grad	114	76,88	10,828	74,78	9,515
	Manji grad	138	75,73	12,126	76,46	9,177
	Selo, mjesto	81	75,52	10,655	75,35	7,629
Bračni status	Neoženjen	171	78,81	10,489	74,12	9,220
	Oženjen	142	73,56	11,571	77,13	8,478
Roditeljstvo	Nema djecu	183	78,59	10,311	74,23	9,098
	Ima djecu	154	72,94	11,766	77,25	8,476
UKUPNO		338	75,99	11,327	75,60	8,921
Prosječni stav			3,45	,515	3,78	,446

i pravima udomitelja, medicinska znanja. Ovi podaci ukazuju na raskorak između percepcije i samopercepcije o stručnosti udomitelja, što nam se čini relevantnim problemom kojem bi se trebalo posvetiti u daljnjim istraživanjima. No pri tome je važno imati na umu hoće li se u nas udomiteljstvo dalje razvijati u smjeru profesionalizacije svih ili barem dijela udomitelja (za djecu s specifičnim potrebama).

U svrhu analize razlike u intenzitetu i strukturi stavova s obzirom na socio-demografska obilježja sudionika, izračunati su prosječni rezultati na skalama za mjerenje stavova prema udomiteljstvu i izdvajanju djece iz obitelji svih sudionika istraživanja, kao i pojedinih podskupina sudionika. Prikazani su u Tablici 5.

Već na prvi pogled moguće je uočiti da je stav sudionika o oba pitanja blago pozitivan, pri čemu je nešto pozitivniji prema izdvajanju djece iz obitelji nego prema udomiteljstvu. To je u skladu s podacima prikazanim u Tablicama 3. i 4. Osim toga, raspršenje pojedinačnih odgovora je manje u pogledu stava o izdvajanju djece iz obitelji, što ukazuje da se mišljenje sudionika manje razilazi po tom pitanju, nego po pitanju udomiteljstva. No kako je uzorak sudionika obuhvaćen ovim istraživanjem heterogen po različitim obilježjima, razmotrit ćemo stavove pojedinih podskupina sudionika, razlike među njima i strukturu tih stavova. Strukturu stavova izrazit ćemo profilima po faktorima odnosno komponentama stavova za pojedine skupine, a značajnost razlika među

skupinama provjerena je t-testom ili analizom varijance, ovisno o broju kategorija.

Stručnost i upoznatost s problemima

Stavovi stručnjaka prema oba pitanja statistički se značajno razlikuju od stavova ostalih sudionika istraživanja, no u suprotnim smjerovima. Stručnjaci imaju negativniji stav prema udomiteljstvu ($t=-7.16$; $p<0.001$), a pozitivniji prema izdvajanju djece iz neadekvatne obitelji ($t=4.16$; $p<0.001$) nego što to imaju drugi sudionici istraživanja.

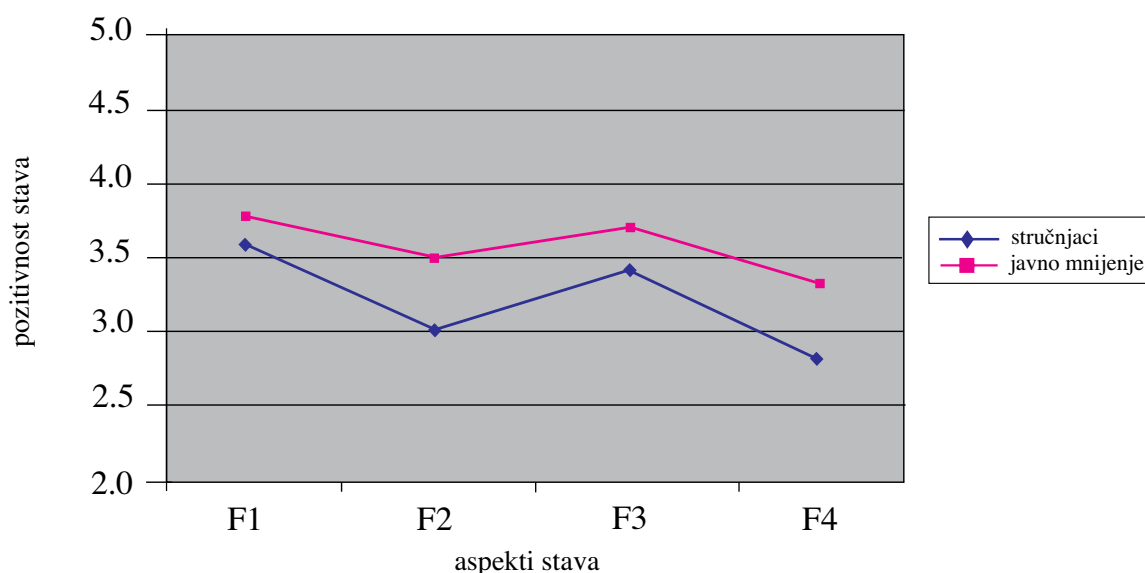
Usporedimo li strukturu stavova ovih dviju skupina, prikazanu na slikama 1 i 2, možemo vidjeti da se profili stručnjaka i ostalih sudionika donekle razlikuju u pogledu stava prema udomiteljstvu. Stručnjaci u značajno manjoj mjeri smatraju da je udomljavanje djece odraz ljubavi prema djeci te značajno više primjećuju da udomiteljima, u odnosu na institucije, nedostaje stručno znanje za bavljenje djecom. Za razliku od njih, ostali sudionici, za koje možemo s oprezom smatrati da predstavljaju javnost, imaju podjednako pozitivan stav prema svim aspektima u-

domiteljstva te je i ukupni stav javnosti pozitivniji.

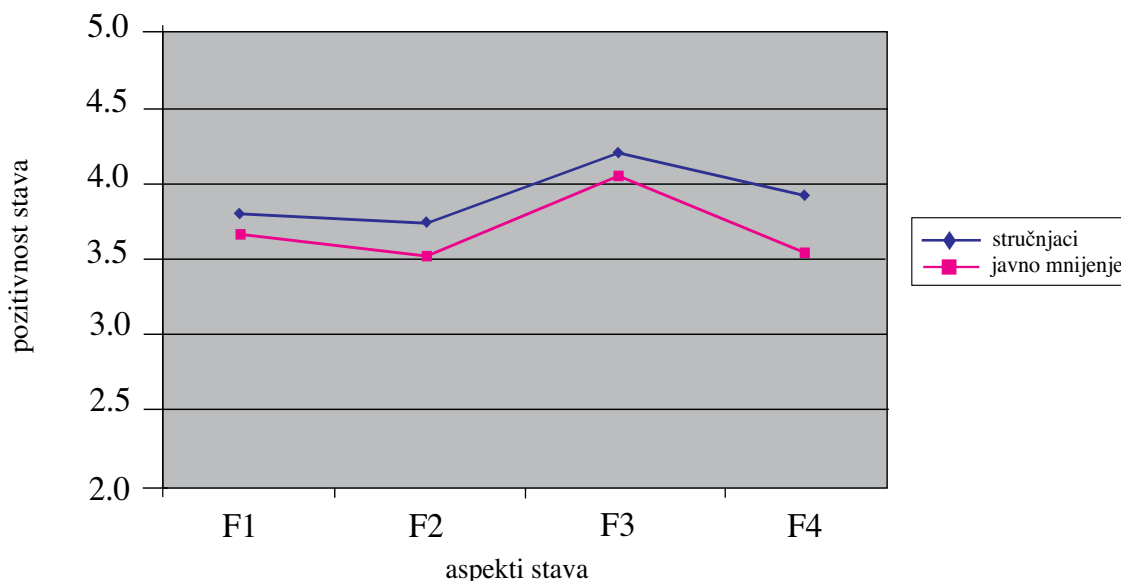
(F1=Negativni aspekti udomiteljstva - iskorištavanje djeteta, F2=Udomljavanje kao odraz ljubavi prema djeci, F3=Prednosti udomiteljstva nad institucijom, F4=Nedostatak stručnosti u odnosu na institucije)

Stavovi stručnjaka i javnosti prema izdvajanju djece iz neadekvatne obitelji također se značajno razlikuju, no kao što se može vidjeti na Slici 2, ne razlikuje se njihova struktura. Iako su stavovi stručnjaka nešto pozitivniji, profili stavova se podudaraju. Obje skupine se donekle slažu da izdvajanje iz obitelji korisno za dijete čiji je razvoj ugrožen, donekle se ne slažu da je taj postupak okrutan i štetan za dijete niti da je djetetu uvijek bolje u biološkoj obitelji. Posebno je izraženo neslaganje s tvrdnjama prema kojima su djeca izdvojena iz obitelji teret društva, osobe koje će ostati izolirane, bez prijatelja, neće znati osnovati svoju obitelj i brinuti se o njoj.

Ovi rezultati, pogotovo pozitivniji stav stručnjaka prema izdvajanju djece iz obitelji, zapravo ne iznenađuju i u skladu su s nalazima kvalitativnog istraživanja kriterija izd-

Slika 1. Struktura stava stručnjaka i javnosti prema udomiteljstvu (F1=Negativni aspekti udomiteljstva - iskorištavanje djeteta, F2=Udomljavanje kao odraz ljubavi prema djeci, F3=Prednosti udomiteljstva nad institucijom, F4=Nedostatak stručnosti u odnosu na institucije)

Slika 2. Struktura stava stručnjaka i javnosti prema izdvajanju djece iz obitelji (F1=Dobrobit izdvajanja, F2=Okrutnost izdvajanja, F3=Besperspektivnost izdvojenog djeteta, F4=Nepovredivost prva biološke obitelji)

vajanja djece iz obitelji i odabira najboljeg oblika zbrinjavanja, koje je provedeno s ukupno 22 stručnjaka zaposlena u timovima za brak i obitelj u sedam Centara za socijalnu skrb (sedam socijalnih radnika, sedam pravnika i osam psihologa). Ovo istraživanje je pokazalo da je stručnjacima izdvajanje djece iz obitelji izuzetno teško i stresno iskustvo (Sladović Franz, 2004b). Kako navodi jedna sudionica istraživanja:

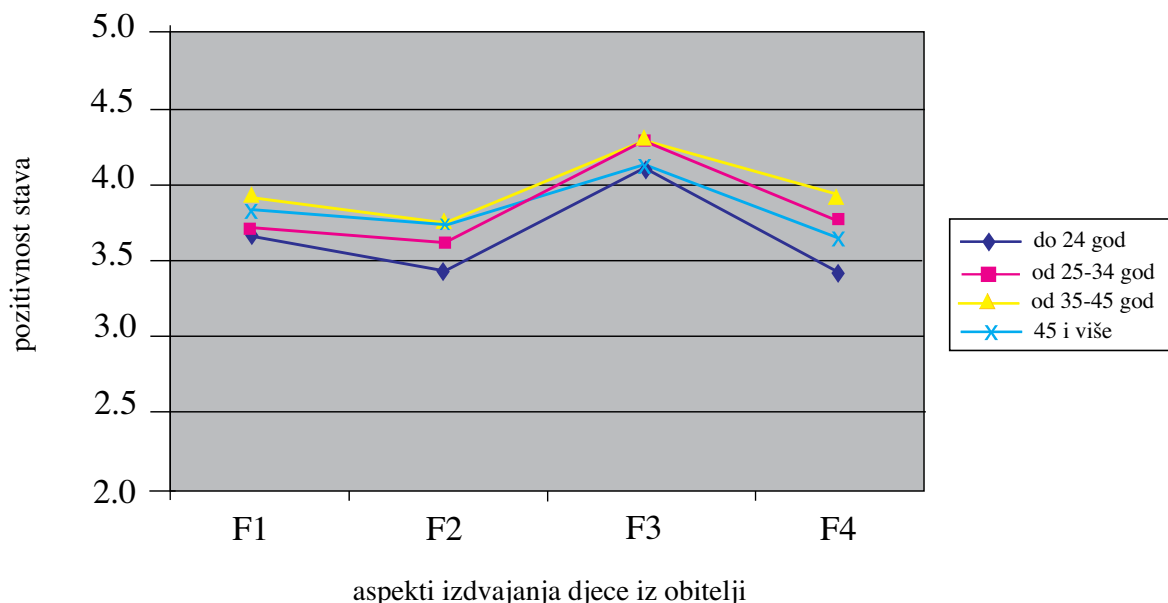
Izdvajanje djece iz obitelji je najteži posao koji radimo. Taj dan kad to radimo, kad s policijom idemo – ne znaš što te čeka. To nam proizvede stres za nekoliko sljedećih mjeseci.

U takvim okolnostima, kad je odluka o izdvajanju i sama realizacija izdvajanja visoko stresna, za očekivati je da će, polazeći od teorije kognitivne disonance, stručnjaci doživjeti izdvajanje djece iz obitelji kao nešto pozitivno kako bi sačuvali svoju kognitivnu konzistenciju (Bohner, 2001) te da će usmjeravati svoju pažnju na informacije koje su kongruentne s njihovim postojećim stavovima i izbjegavati one koje nisu kongruentne. Naravno to dovodi i do selektivnosti percepcije što može imati za posljedicu da stručnjaci uzimaju u obzir pri procjeni oprav-

danosti izdvajanja djece iz obitelji odnosno udomiteljstva samo ona svoj iskustva koja već idu u prilog njihovim stavovima koji su se mijenjali na način da im omoguće “kognitivno” preživljavanje u sustavu socijalne skrbi koji ne daje uvijek mnogo mogućnosti izbora. Pod tim vidom zanimljivi su i slijedeći iskazi sudionika prethodno opisanog istraživanja (Sladović Franz, 2004b):

“...iako sad svi govore o nasilju u obitelji, a nitko ne govori o izdvajanju djece...”.

A kad se stručnjaci centra za socijalnu skrb odluče onda nužno moraju imati pozitivni stav prema svojoj odluci. Dakle, njihovo neposredno okruženje u određenom profesionalnom kontekstu dovelo je do stvaranja stavova koji su prethodno opisani. Možemo pretpostaviti da su stručnjaci u težnji za kognitivnom konzistencijom mijenjali svoje stavove kako bi ih uskladili sa svojim ponašanjem koje često nije bilo odraz njihovog stava o tome što je najbolje, nego onoga što je moguće.

Slika 3. Struktura stava prema izdvajanju djece iz obitelji podskupina sudionika različite dobi (F1=Dobrobit izdvajanja, F2=Okrutnost izdvajanja, F3=Besperspektivnost izdvojenog djeteta, F4=Nepovredivost prva biološke obitelji)

Razlike u stavovima sudionika različitih socio-demografskih obilježja

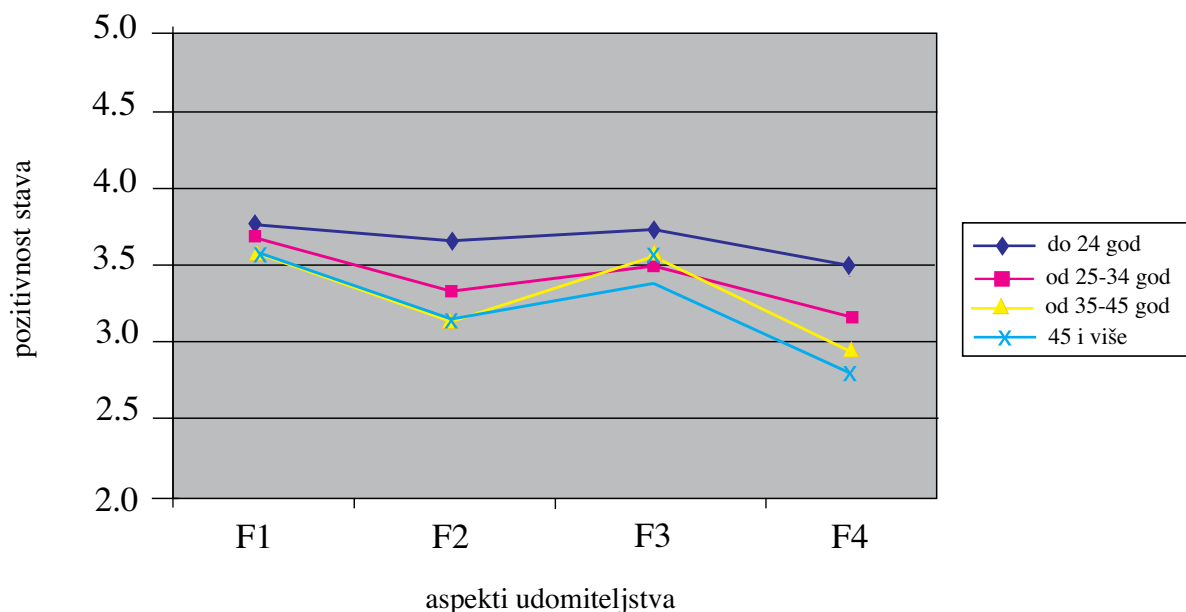
Kao što je moguće vidjeti iz opisa uzorka, sudionici našeg istraživanja bili su heterogeni i po nekim socio-demografskim varijablama koje bi mogle biti relevantne za njihov stav prema ispitivanim problemima. Stoga smo provjerili razliku li se sudionici različitog spola, dobi, stupnja obrazovanja, mjesta u kojem žive, bračnog i roditeljskog statusa u svojim stavovima prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu.

Spol i veličina mjesta u kojem sudionici žive nisu se pokazale relevantnim varijablama za razlike u stavovima sudionika. Ne postojanje razlike s obzirom na spol sudionika malo iznenađuje s obzirom da su slična istraživanja ukazala na spolne razlike. Tako npr. žene imaju i pozitivniji stav prema djeci davateljima iskaza i procjenjuju spolno zlostavljanje djece kao ozbiljnije traumatsko iskustvo nego muškarci (Bull Kovera i dr., 1993; Hicks i Tite, 1998).

U pogledu dobi sudionika, utvrđena je statistički značajna razlika između sudionika mlađih od 25 godina i starijih od 35 godina, pri čemu mlađi sudionici imaju manje pozitivan stav prema izdvajanju djece iz obitelji ($F=6.159$;

$p<.001$), a značajno pozitivniji stav prema udomiteljstvu ($F=9.968$; $p<.001$) nego stariji sudionici istraživanja. Struktura stavova sudionika različite dobi prikazana je na slikama 3 i 4. Na Slici 3 vidimo da stavovi svih sudionika prema izdvajanju djece iz obitelji prate isti trend: što su sudionici stariji to su im stavovi pozitivniji, osim što se svi slažu u pogledu jednog aspekta, a to je da ne smatraju da su djeca izdvojena iz obitelji teret društva. Na Slici 4 ponovno vidimo da najmlađi sudionici imaju najviše ujednačen i ujedno najpozitivniji stav prema svim aspektima udomiteljstva. Najveće razlike u stavu sudionika različite dobi primjetni su na 2. i 4. faktoru. Što su ispitanici zreliji, to manje smatraju da je udomiteljstvo odraz ljubavi prema djeci te također uočavaju nedostatak stručnog znanja udomitelja u odnosu na osobe koje rade u institucijama.

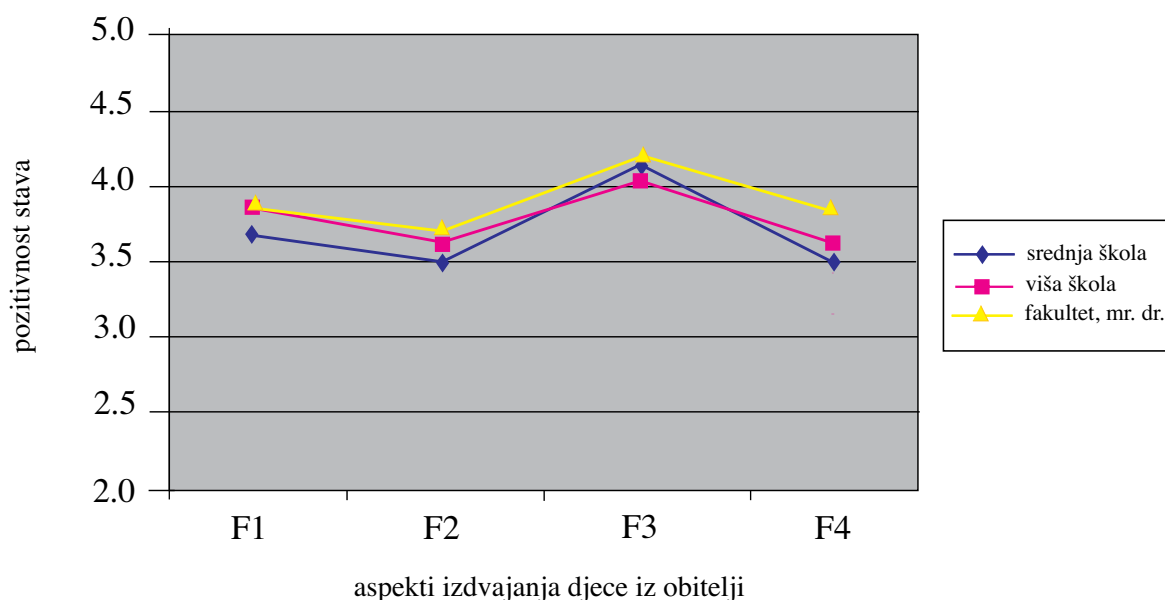
Sljedeća sociodemografska varijabla koja se pokazala značajnom za stav prema ispitivanim objektima je stupanj obrazovanja sudionika. Kako je u našem uzorku bilo samo 1.2% sudionika sa završenom samo osnovnom školom, analiza je provedena na rezultatima preostalih sudionika, tj. Ispitana je razlika u stavovima između sudionika sa srednjom, višom i visokom naobrazbom. Što su sudionici obrazovaniji, iskazuju

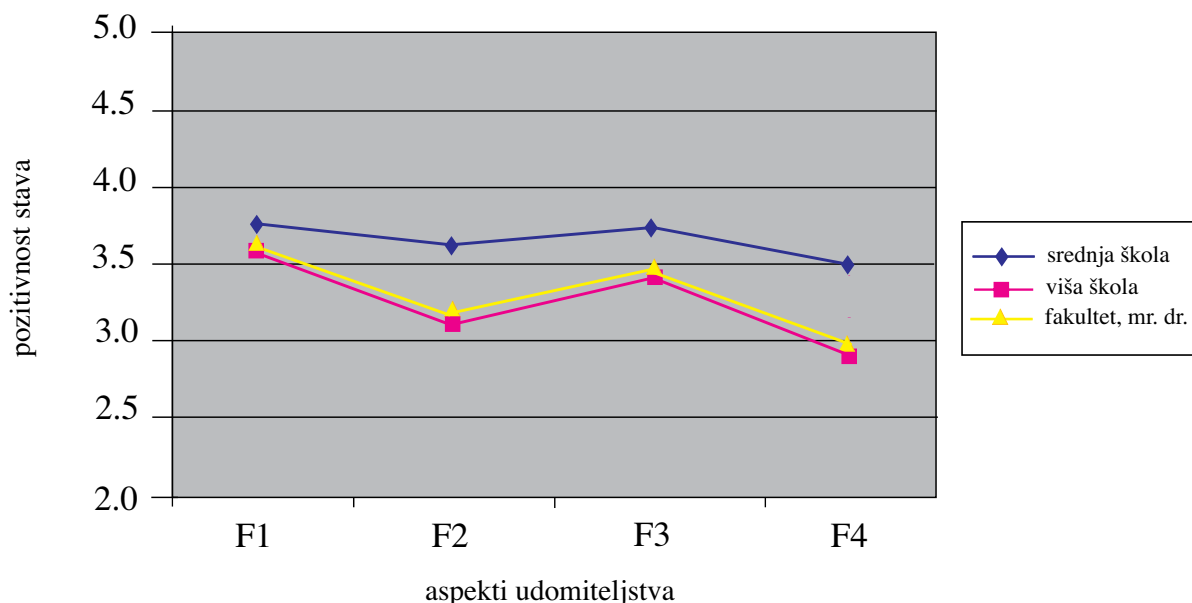
Slika 4 - Struktura stava prema udomiteljstvu podskupina sudionika različite dobi (F1=Negativni aspekti udomiteljstva - iskorištavanje djeteta, F2=Udomljavanje kao odraz ljubavi prema djeci, F3=Prednosti udomiteljstva nad institucijom, F4=Nedostatak stručnosti u odnosu na institucije)

pozitivniji stav prema izdvajanju djece iz obitelji (F=8.858; $p < .001$). S druge strane, sudionici sa srednjom stručnom spremom razlikuju se od obje preostale skupine značajno pozitivnijim stavom

prema udomiteljstvu (F=16.193; $p < .001$). Ovaj nalaz bi se možda mogao objasniti time da se taj dio uzorka sastoji većinom od studenata, a kao što smo vidjeli ranije, studenti su ti koji imaju

Slika 5. Struktura stava prema izdvajanju djece iz obitelji podskupina sudionika različitog stupnja obrazovanja (F1=Dobrobit izdvajanja, F2=Okrutnost izdvajanja, F3=Besperspektivnost izdvojenog djeteta, F4=Nepovredivost prva biološke obitelji)

Slika 6. - Struktura stava prema udomiteljstvu podskupina sudionika različitog stupnja obrazovanja (F1=Negativni aspekti udomiteljstva - iskorištavanje djeteta, F2=Udomljavanje kao odraz ljubavi prema djeci, F3=Prednosti udomiteljstva nad institucijom, F4=Nedostatak stručnosti u odnosu na institucije)

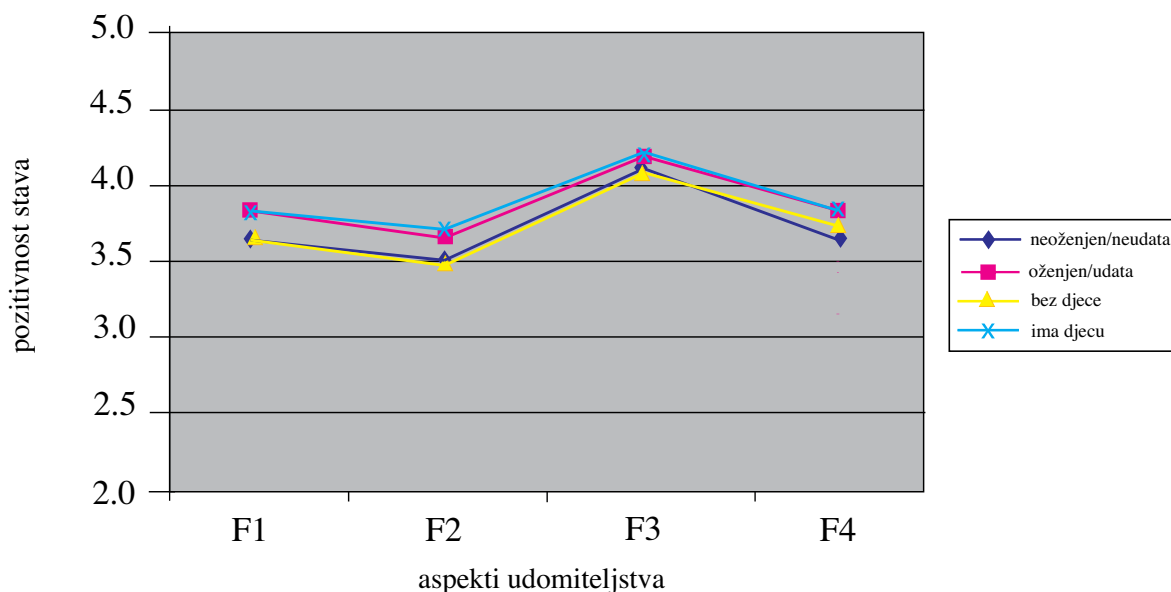
značajno pozitivniji stav prema udomiteljstvu od svih ostalih sudionika. Struktura stavova sudionika različitog stupnja obrazovanja prikazana je na slikama 5 i 6.

Na slici 5 možemo primijetiti kako se visoko i više-obrazovani sudionici u potpunosti slažu u mišljenju da izdvajanje iz neadekvatne obitelji ima više pozitivnih nego negativnih posljedica za dijete, dok su sudionici sa završenom srednjom školom manje pozitivni u pogledu ova prva dva aspekta stava. Bez obzira na obrazovanje, svi se sudionici slažu da djeca izdvojena iz obitelji imaju perspektivu i da nisu teret društva, što je rezultat koji je dobiven i u prethodno opisanim analizama. Izgleda da se sudionici našeg istraživanja, bez obzira kojoj podskupini pripadaju po svojim socio-demografskim obilježjima, najviše slažu u ovom aspektu stava prema izdvajanju djece iz obitelji. I konačno, visoko obrazovani sudionici decidiraniji su od sudionika s višim i srednjim stupnjem obrazovanja u stavu da nije bolje za dijete da ostane u svojoj primarnoj obitelji ma kakva ona bila.

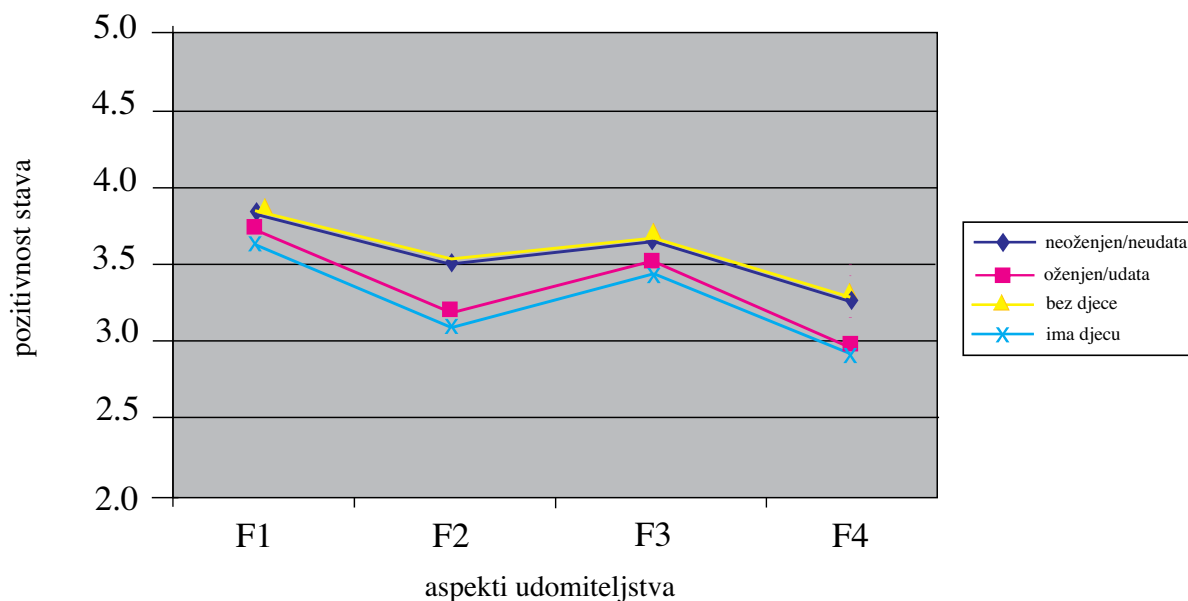
Struktura stava prema udomiteljstvu, prika-

zana na slici 6, značajno se razlikuje za sudionike sa srednjim stupnjem obrazovanja i sudionike s višim ili visokim obrazovanjem. Prva podskupina ispitanika izražava ujednačeno najpozitivniji stav prema svim aspektima udomiteljstva, što je u skladu s rezultatima dobivenim od skupine studenata, odnosno najmlađih sudionika istraživanja. Zaključili bismo da je takva struktura stava vjerojatno odraz nedovoljne upoznatosti ovih sudionika s problemima i poteškoćama vezanim uz udomljavanje djece, no može biti i odraz manje opterećenosti nekim potencijalno selektivnim informacijama. Druge dvije podskupine sudionika kritičnije su u svojim stavovima prema udomiteljstvu. Obrazovaniji sudionici ne smatraju da je udomljavanje djece u tolikoj mjeri odraz čiste ljubavi prema djeci, a također i primjećuju problem nedostatka stručnosti udomitelja u odnosu na mogućnosti koje se djeci pružaju u institucijama.

Dobivena je i statistički značajna razlika ovisno o tome jesu li sudionici u braku i imaju li djece. Oženjeni/udati sudionici, kao i oni s djecom iskazali su značajno pozitivniji stav prema izd-

Slika 7. Struktura stava prema izdvajanju djece iz obitelji podskupina sudionika različitog bračnog i roditeljskog statusa (F1=Dobrobit izdvajanja, F2=Okrutnost izdvajanja, F3=Besperspektivnost izdvojenog djeteta, F4=Nepovredivost prva biološke obitelji)

Slika 8. Struktura stava prema udomiteljstvu podskupina sudionika različitog bračnog i roditeljskog statusa (F1=Negativni aspekti udomiteljstva - iskorištavanje djeteta, F2=Udomljavanje kao odraz ljubavi prema djeci, F3=Prednosti udomiteljstva nad institucijom, F4=Nedostatak stručnosti u odnosu na institucije)

vajanju djeteta iz obitelji ($t_{brak} = -2.976$; $p < .004$; $t_{djeca} = -3.129$; $p < .002$), a manje pozitivan prema udomiteljstvu ($t_{brak} = 4.206$; $p < .001$; $t_{djeca} = 4.702$; $p < .001$) nego neoženjeni i bez djece.

Struktura ovih stavova, prikazana na slikama 7 i 8, prati isti trend kao i na prethodnim grafičkim prikazima, no zanimljivo je vidjeti kako su neudati/neoženjeni sudionici bez djece kritičniji u

pogledu izdvajanja djece iz neadekvatne obitelji, ali ujednačeno pozitivniji prema udomljavanju djece. Pretpostavljamo da je ovaj nalaz dobrim dijelom vezan uz dob sudionika, odnosno da su to uglavnom mlađi sudionici našeg istraživanja.

Odnos među stavovima prema izdvajaju djece iz obitelji i udomiteljstvu

Posljednji problem ovog istraživanja bio je utvrditi odnos između ispitivanih stavova prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. U Tablici 6 prikazani su koeficijenti korelacije za ukupne rezultate na skalama stavova prema udomiteljstvu i izdvajanju djece iz obitelji, kao i za rezultate na pojedinim dimenzijama tih skala. Na ukupnom uzorku sudionika nije utvrđena povezanost između stava prema izdvajanju djece iz obitelji i stava prema udomiteljstvu ($r=.05$; n.s.). Ovi podaci pokazuju da se radi o dvije nezavisne kognitivne procjene. Drugim riječima, pozitivan stav prema izdvajanju djece iz obitelji u kojoj im je ugrožen razvoj nije povezan nužno s pozitivnim stavom prema udomiteljstvu kao najboljem rješenju za djecu koja su izdvojena iz obitelji. Polazeći od relativno suzdržanog stava sudionika prema udomiteljstvu (Tablica 3. i 4.) očito je potrebno još puno uložiti u podizanje kvalitete udomiteljstva kako bi ono bilo prepoznato kao najbolji izbor pri izdvajanju djece.

Zanimalo nas je koje komponente pojedinog stava su povezane sa stavom prema drugom objektu. Stav prema izdvajanju djece iz obitelji pokazao se pozitivno povezanim jedino s prvim faktorom skale stavova prema udomiteljstvu ($r=.217$; $p<.001$). To znači da su sudionici s pozitivnim stavom prema izdvajanju djece ujedno manje opterećeni negativnim aspektima udomiteljstva - iskorištavanjem djeteta od strane udomiteljske obitelji. Također, stav sudionika prema udomiteljstvu pozitivno je povezan samo s drugim faktorom skale stavova prema izdvajanju ($r=.111$; $p<.05$), odnosno sudionici koji imaju pozitivniji stav prema udomiteljstvu ujedno izdvajanje djece iz obitelji doživljavaju manje okrutnim postupkom za dijete. Pogledamo li korelacije među pojedinim dimenzijama ovih dviju skala stavova, možemo vidjeti da je prvi faktor skale

stavova prema udomiteljstvu (negativni aspekti udomiteljstva – iskorištavanje djeteta) u najvećoj mjeri povezan s drugom i trećom komponentom stava prema izdvajanju djeteta iz obitelji. Sudionici koji u većoj mjeri smatraju da udomitelji iskorištavaju udomljenu djecu također više vjeruju da je izdvajanje djece iz obitelji okrutan postupak koji šteti djetetu ($r=.281$; $p<.001$), kao i da su izdvojena djeca besperspektivna i na teret društva ($r=.318$; $p<.001$). Značajna je i negativna korelacija između rezultata na prvom faktoru skale stavova prema izdvajanju djece i trećeg i četvrtog faktora skale prema udomiteljstvu: sudionici koji smatraju da je izdvajanje djeteta iz neadekvatne obitelji korisno za dobrobit djeteta u većoj mjeri ističu prednosti udomiteljstva pred institucijom ($r=.123$; $p<.05$) i istovremeno u manjoj mjeri primjećuju nedostatak stručnosti udomitelja ($r=-.161$; $p<.001$). I konačno, značajna je negativna korelacija između drugog faktora skale stavova prema udomiteljstvu i četvrtog faktora skale stavova prema izdvajanju djece iz obitelji ($r=-.153$; $p<.001$): sudionici koji smatraju da je bolje da dijete ostane u biološkoj obitelji ma kakva ona bila manje su skloni smatrati da je udomljavanje djece odraz ljubavi prema djeci i da se provodi iz humanih pobuda.

Zaključci

U ovom radu prikazan je razvoj Skale stavova prema izdvajanju djece iz obitelji te Skale stavova prema udomiteljstvu autorica Ž. Kamenov, B. Sladović-Franz i M. Ajduković iz 2005. godine. Nalazi su pokazali da obje skale imaju zadovoljavajuća psihometrijska obilježja te da kao takve predstavljaju dobar temelj za daljnja istraživanja u ovom području. Skale imaju visok koeficijent unutarnje konzistencije, a njihova faktorska analiza ekstrahira interpretabilne faktore koji objašnjavaju zadovoljavajući postotak varijance rezultata.

Između ostalog, ove dvije skale se mogu koristiti u daljnjim istraživanjima u ovom području bilo kao prediktori bilo kao medijatori stvarnog ponašanja stručnjaka pri donošenju odluke o izdvajanju djeteta iz obitelji i odбору najprikladnijeg smještaja (Ajduković, Sladović-Franz i Kamenov,

Tablica 6. Koefficienti korelacije između ukupnih rezultata na skalama stavova prema udomiteljstvu i izdvajanju djece iz obitelji, te rezultata na pojedinim dimenzijama ovih skala stavova

	Udomiteljstvo- ukupno	Izdvajanje - ukupno	UDOMF1	UDOMF2	UDOMF3	UDOMF4	IZDVAF1	IZDVAF2	IZDVAF3	IZDVAF4
Udomiteljstvo- ukupno	1	,050	,827(**)	,888(**)	,778(**)	,753(**)	,030	,084	,111(*)	-,054
Izdvajanje - ukupno		1	,217(**)	-,048	-,005	-,069	,748(**)	,818(**)	,701(**)	,785(**)
UDOMF1			1	,604(**)	,443(**)	,538(**)	,049	,281(**)	,318(**)	,078
UDOMF2				1	,677(**)	,605(**)	,038	-,026	-,014	-,153(**)
UDOMF3					1	,433(**)	,123(*)	-,049	-,064	-,066
UDOMF4						1	-,161(**)	,002	,060	-,064
IZDVAF1							1	,451(**)	,288(**)	,396(**)
IZDVAF2								1	,535(**)	,529(**)
IZDVAF3									1	,496(**)
IZDVAF4										1

(**) $p < 0.01$; (*) $p < 0.05$

2005.). Također se mogu koristiti u istraživanjima čimbenika koji pridonose motivaciji stručnjaka sustava socijalne skrbi da zastupaju i dalje razvijaju udomiteljstvo u nas. Mogu se koristiti i pri ispitivanju reprezentativnih uzoraka javnog mnijenja o udomiteljstvu i spremnosti građana da sami udomljavaju djecu.

Analiza rezultata na ovim skalama je pokazala da sudionici istraživanja imaju blago pozitivan stav prema oba pitanja, pri čemu je nešto pozitivniji prema izdvajanju djece iz obitelji nego prema udomiteljstvu. Također, mišljenje sudionika se manje razilazi po pitanju izdvajanja djece iz obitelji, nego po pitanju udomiteljstva.

Zanimljiv je podatak da se stavovi stručnjaka prema oba pitanja statistički značajno razlikuju od stavova ostalih sudionika istraživanja, no u suprotnim smjerovima. Stručnjaci imaju negativniji stav prema udomiteljstvu ($t=-7.16$; $p<0.001$), a pozitivniji prema izdvajanju djece iz neadekvatne obitelji ($t=4.16$; $p<0.001$) nego što to imaju drugi sudionici istraživanja. Polazeći od postojećih teorija stavova, posebice teorije kognitivne disonance, navedene razlike između stručnjaka i ostalih sudionika istraživanja su objašnjive. U svakom slučaju, bilo bi zanimljivo posebno se osvrnuti na stavove stručnjaka prema oba pitanja i povezati ih s njihovim iskustvom i ostalim relevantnim varijablama.

Literatura

- Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4), 299-320.
- Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kregar, K., Družić Ljubotena, O & Kletečki, M. (2003). Psihosocijalne potrebe djece u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima. Završno izvješće projekta "Mogućnosti unapređenja skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji". Zagreb: Pravni fakultete, Studijski centra socijalnog rada.
- Ajduković, M. & Sladović Franz, B. (2004.). Samoprocjena ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima. *Društvena istraživanja*, 13(6) 1031-1054.
- Ajduković, M., Sladović Franz, B. & Kamenov, Ž. (2005.) Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 12 (2), 39 – 66.
- Bohner, G. (2001). Stavovi. U: Hewstone, M. i Stroebe, W. (ur.) *Uvod u socijalnu psihologiju*. Europske perspektive. Jastrebarsko: Naklada Slap, 195 – 234.
- Britner, P.A. & Mossler, D.G. (2002). Professionals' decision making about out-of-home placement following instances of child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 26 (4) 317-332.
- Bull Kovera, M., Borgida, E., Gresham, A.W., Swim, J. Gray, E. (1993). Do child sexual abuse experts hold pro-child beliefs?: A survey of the International Society for Traumatic Stress Studies. *Journal of Traumatic Stress*, 6 (3), 383-404.
- Buehler, C., Cox, M.E. & Cuddeback, G. (2003). Foster parents' perception of factors that promote or inhibit successful fostering. *Qualitative Social Work: Research & Practice*, 2 (1) 61-83.
- Butković, A. (2005). Udomiteljstvo u Hrvatskoj – sustav i postojeće stanje. U: Brajša Žganec, A., Keresteš, G. & Kuterovac Jagodić, G. (ur.) *Udomiteljstvo: Skrb o djeci izvan vlastite obitelji*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 9 - 14.
- Davidson-Arad, B., Englechin-Segal, D., Wozner, Y. & Gabriel, R. (2003). Why social workers do not implement decisions to remove children at risk from home. *Child Abuse & Neglect*, 27, (6) 687-607.
- Denby, M., Rindfleisch, N. & Bean, G. (1999). Predictors of foster parents' satisfaction and intend to continue to foster. *Child Abuse & Neglect*, 23 (3), 287 – 303.
- Gašparec, Z. (1991). Smještaj djece u obitelji hranitelja na području općine Velika Gorica. *Socijalna zaštita*, 33-35, 195-200.
- Gilligan, R. (1999). The foster career experience in Ireland: Findings from postal survey. *Child: Care, health and development*, 22 (2) 85 – 98.
- Gudbrandsson, B. (2004). *Children in institutions: Prevention and alternative care*. Final report. Strasbourg: Council of Europe.
- Hicks, C. & Tite, R. (1998). Professionals' attitudes about victims of child sexual abuse: Implications for collaborative child protection teams. *Child and Family Social Work*, 3, 37-48.
- Mandel, D.R., Lehman, D.R. & Yuille, J.C. (1995). Reasoning about the removal of a child from home: A comparison of police officers and social workers. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 906 – 921.
- Meyers, D.G. (1999). *Social psychology (sixth edition)*, McGraw-Hill, Boston.
- Sinclair, I., Wilson, K. & Gibbs, I. (2005). *Foster placement: Why they succeed and why they fall*. London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Sladović Franz, B. (2004a). Mišljenje stručnjaka o izdvajanju djece iz obitelji: Rezultati intervjua. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rad*, 11 (1), 115 – 130.
- Sladović Franz, B. (2004b). Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rad*, 11 (2), 215- 228.

Sheldon, J. (2002). «A word in your ear»: A study of foster careers attitudes to recommending fostering to others. *Child Care in Practice*, 8 (1) 19-34.

Šilović, J. (1922). *Vanbračna djeca*. Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara.

UNICEF (2005.) *Svako dijete treba obitelj*. Radni materijal. Zagreb: UNICEF u Hrvatskoj.

Žganec, N. (2005). *Sustav socijalne skrbi u Hrvatskoj*. U: Brajša Žganec, A., Keresteš, G. & Kuterovac Jagodić, G. (ur.) *Udomiteljstvo: Skrb o djeci izvan vlastite obitelji*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 1-8.

DEVELOPMENT OF ATTITUDE SCALES TOWARD EXCLUSION OF CHILDREN FROM THE FAMILIES AND TOWARD FOSTER CARE PLACEMENT

Abstract

*The aim of this paper is to describe the development of the **Attitude scale toward exclusion of children from the families (20 items) and Attitude scale toward foster care placement (22 items)** developed by Ž. Kamenov, B. Sladović Franz and M. Ajduković (2005.) The scales have high coefficient of internal consistency, and the factor analyses identified factors that explain satisfactory percentage of variance. In the study conducted in order to construct the scales participated 338 subjects - 164 professionals from the social welfare field and 174 participants from the general population. The age of participants ranged from 18 to 63 years, with the average of 34.8 years ($SD=12.22$). The majority of participants were female (79.3%). The results showed that the participants had moderately positive attitudes toward both attitude objects, but their attitude toward exclusion of children from the families was more positive than toward foster care placement. Professionals' attitudes significantly differed in comparison to the participants from the general population. The social welfare professionals had more negative attitudes toward foster care placement, and more positive toward exclusion of children from the biological families. The results were interpreted within the framework of the theory of cognitive dissonance.*

Key words: *attitudes, foster care, exclusion of children from biological families, cognitive*